

**ОЦІНКА КРЕДИТОСПРОМОЖНОСТІ КОРПОРАТИВНОГО
ПОЗИЧАЛЬНИКА ЯК ОСНОВА ОПТИМІЗАЦІЇ КРЕДИТНОГО
РИЗИКУ БАНКІВ**

*Л.М. Прийдун, викладач кафедри банківської справи
Тернопільського національного економічного університету,
м. Тернопіль*

Анотація

У статті проаналізовано проблеми оцінки кредитоспроможності корпоративного позичальника вітчизняними банківськими установами та визначено її вплив на кредитний ризик банку. Запропоновано методіку оцінки кредитоспроможності підприємства із врахуванням сучасного стану розвитку банківської справи країни.

Ключові слова: кредит, кредитоспроможність, корпоративний клієнт, кредитний ризик.

Summary

In the article problems of borrower creditworthiness assessment by ukrainian banks are analyzed, its impact on the credit risk of the bank is determined. The technique of assessing the creditworthiness of companies with regard to the development of banking business of Ukraine is proposed.

Keywords: credit, creditworthiness, corporate customer credit risk.

Вступ. В ринкових умовах господарювання та в умовах недостатності власного капіталу, функціонування суб'єктів господарювання неможливе без додаткових залучень грошових коштів. Відтак, кредитуючи корпоративних клієнтів, банк виконує свою специфічну роль в економіці, адже кредитні ресурси є основою поповнення обігових коштів для господарюючих суб'єктів, що є основою безперебійності виробничого процесу та розширеного відтворення економіки. Разом з тим, корпоративний бізнес є

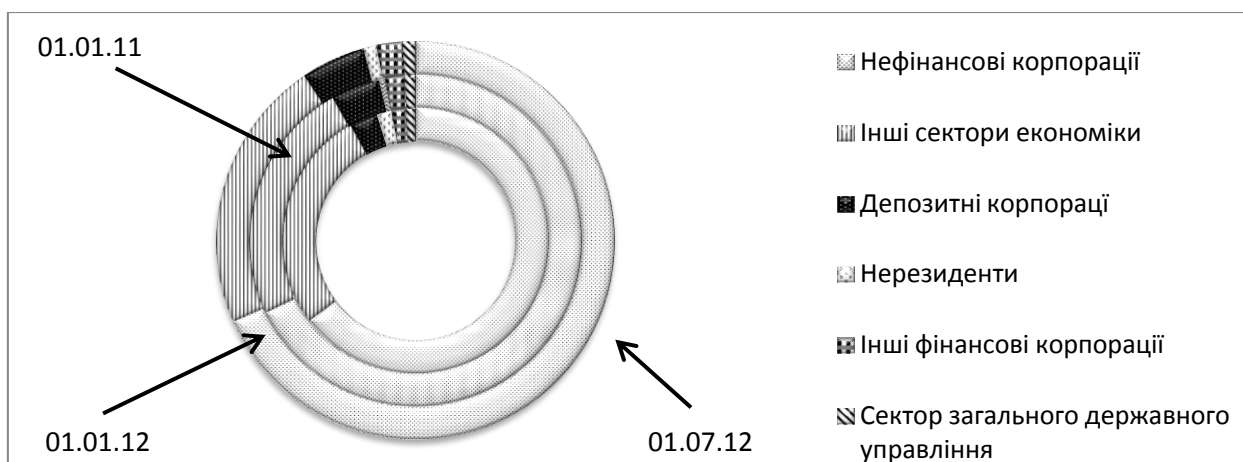
надзвичайно ризиковим напрямом вкладень, що актуалізує питання оптимізації рівня кредитного ризику у взаємовідносинах банків із ним.

Аналіз останніх досліджень. Вплив рейтингу позичальника на кредитний ризик банку досліджувала М. Качаєва [1], новим напрямком в оцінці кредитоспроможності позичальників - юридичних осіб із врахуванням нових законодавчих змін присвячена праця О.Терещенко [2]. Автор акцентує увагу на недоцільності застосування існуючих моделей, що не виправдали себе в кризових умовах та, таким чином, ним обґрунтована необхідність та своєчасність прийнятих відповідних змін регулятором, зокрема прийняття Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями. Розробці шляхів відновлення корпоративного кредитування в умовах нестабільності присвятив свою статтю Д.Петросян [3], О. Чуб [4], досліджуючи проблеми глобалізації, досить ґрунтовно зачепила питання адекватності показників, за якими оцінюється фінансовий стан позичальників та запропонувала оптимальну модель оцінки кредитоспроможності.

Постановка задачі. Основною метою роботи є обґрунтування методики оцінки кредитоспроможності корпоративного позичальника як основи для оптимізації кредитного ризику банку.

Основний матеріал та результати. Зменшення попиту та скорочення виробництва внаслідок впливу кризових явищ, падіння рівня заробітної плати, рентабельності та прибутковості підприємницької діяльності, спричиняють неповерненість кредитних коштів та підвищення, внаслідок цього, рівня кредитного ризику. Із врахуванням того, що в банках не було передбачено методики оцінки кредитного ризику в умовах нестабільності, що, разом із агресивною кредитною політикою та ризиковими кредитними вкладеннями не супроводжувалась належним рівнем моніторингу, а самі кредитні операції здійснювались без дотримання базових принципів кредитування та вимог щодо забезпечення, зменшуючи вимоги до фінансового стану позичальників, то це призвело до погіршення якості

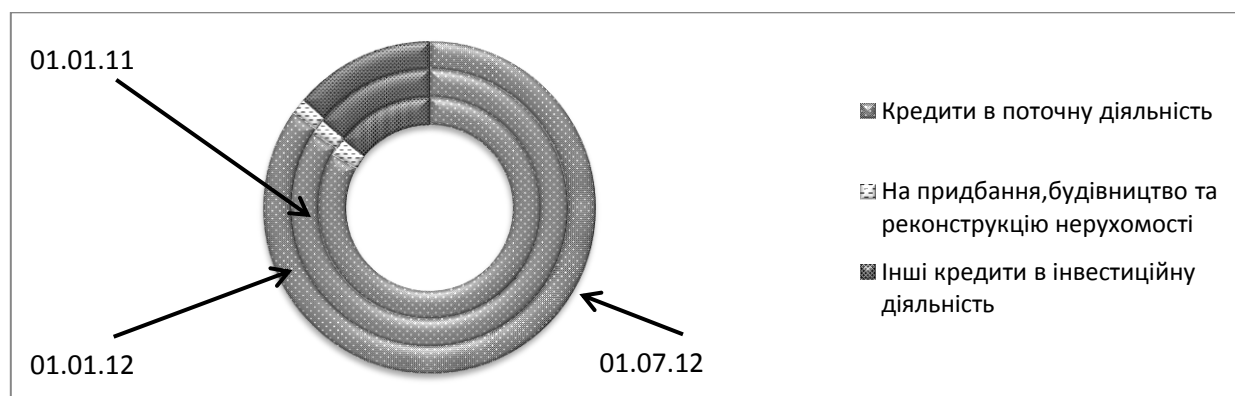
кредитних портфелів банків, що й так були недостатньо диверсифікованими (рис. 1), та збільшило частку проблемних позик.

Джерело: складено автором на основі офіційної статистики [5; 6]

Рис. 1- Структура кредитів, наданих в сектори економіки

На рис.1 можемо простежити домінування частки кредитування нефінансових корпорацій, що, починаючи з початку 2011 року підвищилась на 3,7%, та станом на липень 2012 р. становила 68,4%, водночас, кредитування інших секторів економіки займає все меншу частку, та в порівнянні з 2011 р., знизилось на 5,1%. Спрямування кредитних вкладень нефінансовим корпораціям також не є достатньо диверсифікованими (Рис.2), основну частку з яких складають кредити в поточну діяльність (84,7%).

Джерело: складено автором на основі офіційної статистики [5; 6]

Рис.2 - Кредити нефінансових корпорацій в розрізі цільового спрямування

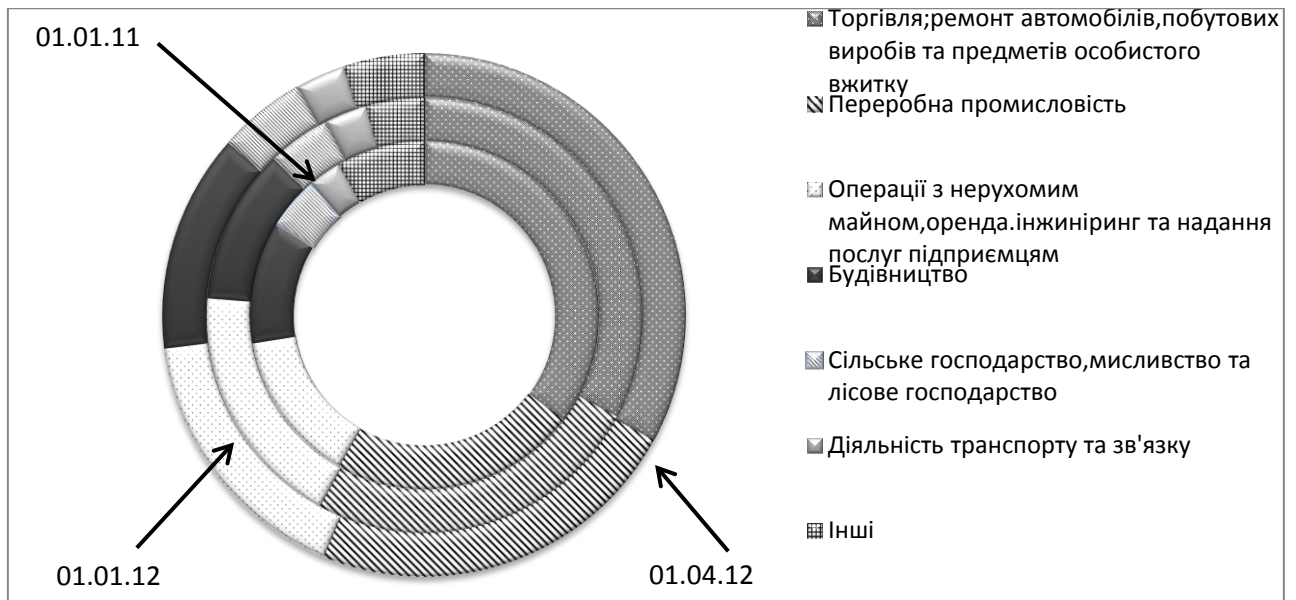
Якщо простежити кредитну діяльність банків в розрізі економічної діяльності (рис. 3), то можемо відмітити, що найбільші частки вкладень

займають сфера торгівлі (36% станом на липень 2012 р.) та переробна промисловість (20, 1%) тобто 56,1% від всіх наданих кредитів, що свідчить про концентрацію кредитної діяльності банків, відтак, негативні зміни у функціонуванні даних галузей можуть спричинити збільшення проблемних активів в кредитному портфелі банків та підвищити кредитний ризик. Більше того, галузевий ризик, суть якого проявляється у можливому вкладенні коштів в одну або декілька галузей на макрорівні може спричинити сировинну орієнтованість економіки держави, за відсутності підтримки інших галузей.

Рис.3. Динаміка наданих кредитів в розрізі видів економічної діяльності.

Зазначимо, що об'єм прострочених кредитів в даних галузях також займає значну питому вагу (рис. 4), зокрема в торгівлі ця частка станом на липень 2012 р. в порівнянні з початком 2011 р. знизилась на 2,3% та становила 33%, в переробній промисловості – зросла на 0,5% та становила 23,4%, в операціях з нерухомістю – збільшення становило 2,5% (16,7%). Водночас, відмітимо, що якщо розглядати зазначені показники у порівнянні із початком 2012 р., то спостерігається зменшення об'єму прострочених кредитів практично по всіх видах діяльності.

Джерело: складено автором на основі офіційної статистики [5; 6]

Рис.4. Динаміка прострочених кредитів за видами діяльності.

Відмітимо, що визначення кредитоспроможності позичальника та аналіз його фінансового стану є основою того, що кредит відповідатиме вимогам кредитної політики банку та, ризик по даній угоді буде прийнятним для банківської установи [3,17]. Аналізуючи світовий досвід, відмітимо два підходи до аналізу кредитоспроможності – ті, що орієнтовані на звичайного позичальника та ті, що направлені на оцінку дефолту. У вітчизняній банківській практиці найпоширенішим є використання статистичного методу, що базується на застосуванні відносних показників (фінансових коефіцієнтів), та передбачає проведення оцінки окремих статей різних форм офіційної фінансової звітності, визначення їх зв'язку і залежності між собою. Для прийняття рішення про доцільність кредитування проводиться аналіз у двох площинах:

- фінансово-економічний, основною метою якого є збір первинних даних офіційної звітності, а саме балансу, звіту про фінансові результати, управлінської звітності, а також перевірка отриманих даних методами перехресної перевірки (візуально; документально; методом математичного розрахунку; порівняння даних, отриманих від клієнта); співставлення показників діяльності позичальника з аналогічними показниками по

регіону/виду бізнесу (заробітна плата в даному регіоні, рентабельність бізнесу та інші) [4, 198]. На основі статистичних (леверидж, ліквідність, масштабність) та динамічних показників (покриття боргу, рентабельність, тощо) розраховується фінансовий рейтинг позичальника, що дає можливість перейти до завершального етапу аналізу кредитоспроможності підприємства - розрахунку інтегрованого рейтингового показника та віднесення до певного класу позичальників (на базі загальної суми балів за основними та додатковими показниками) для оцінки можливостей подальшої співпраці банку з ним та формування резерву під кредитну операцію [1,23].

- оцінка кредитної історії здійснюється за даними погашення кредитної заборгованості в минулому та за інформацією щодо обслуговування діючих кредитів.

Зазначимо, що вітчизняна банківська практика не виробила індивідуальних показників якісної оцінки позичальника. Так, практично всі банківські установи аналізують коефіцієнти платоспроможності, ліквідності, рентабельності тощо. Однак, на нашу думку, такий набір коефіцієнтів повинен розглядатись у відповідності до кожної окремої заявки, та не прийматись як єдиний критерій щодо доцільності видачі кредиту. Навіть якщо на момент розгляду заявки всі показники знаходяться на прийнятному рівні, ризик неповернення кредиту залишається, оскільки метод покликаний лише допомогти в оцінці рівня ризику. Крім того, показники, що існують в банківській практиці спрямовані на минулий та поточний стан та не враховують багатьох факторів - репутацію, специфіку виробничої діяльності тощо. Аналіз здійснюється за показниками звітності за минулі роки, а не з метою прогнозування по потоках за певний період, що в умовах нестабільності економіки, інфляційних процесах, не може слугувати об'єктивною основою, що б виражала здатність позичальника погасити кредит в майбутньому, оскільки під впливом різноманітних факторів, змінюється економічна діяльність, що впливає на рівень його кредитоспроможності. Відтак, основою мінімізації кредитного ризику є

абсолютна впевненість в надійності позичальника, що змушує змістити акцент не в сторону визначення його поточного фінансового стану, а на прогнозування змін в майбутньому за наявної на даний час інформації, що дуже важливо для банку в контексті прогнозування реальних можливостей повернення позикових коштів. Отже, основною із проблем є отримання інформації про позичальника, що, зазвичай, отримується із офіційної фінансової звітності, що подається в Податкову адміністрацію та може містити «завуальовані» показники, що прикрашають його діяльність. Саме тому, показники необхідно розраховувати на основі управлінської звітності, що містить реальні та неупереджені дані про діяльність та фінансовий стан підприємства. Крім того, багато показників, таких як моральний стан чи репутація проблематично оцінити в силу їх суб'єктивності. Якщо закордоном інформацію про позичальника надають спеціалізовані державні та недержавні компанії, чи її отримують через аналітичні та інформаційні звіти, то вітчизняні банківські установи позбавлені такої можливості. Відтак, питання єдиної загальної інформаційної бази, доступної для кожного банку, що суттєво б знизило кредитний ризик та час на розгляд кредитної справи є надзвичайно актуальним. Звичайно, певна робота в даному напрямі була здійснена, проте, з ряду причин (відсутність законодавчої та нормативної бази, небажання окремих банків ділитись інформацією по своїх клієнтах) на даний час є безуспішною. Водночас, створення такої бази на основі підтверджених минулим даних щодо діяльності позичальника та його кредитної історії, надало б можливість банківським працівникам об'єктивно оцінювати клієнта. Як показує досвід зарубіжних країн (до прикладу, Франції) найефективнішою моделлю є створення такої бази на основі НБУ та його територіальних управлінь, які могли б аналізувати та накопичувати інформацію щодо підприємств області, їх кредитні історії, співпрацювати із судовими та податковими органами, що б також значно знизило рівень кредитного ризику регіональних банків. Кредитоспроможні та ефективно діючі підприємства могли б надавати інформацію про свою діяльність за

принципом добровільності, що б розширило їх потенційні можливості отримати кредит. НБУ міг би на прикладі Банку Японії здійснювати моніторинг підприємств щодо фактично необхідних обсягів інвестицій, що б допомогло комерційним банкам кредитувати перспективні підприємства, які розвивають економіку країни.

Причиною недосконалості оцінки кредитоспроможності виступає відсутність системи галузевих рейтингових оцінок, що ускладнює процедуру аналізу підприємства [2,27]. Із врахуванням того, що фінансовий стан підприємства зазвичай відображає місце, яке воно займає в галузі (частка ринку), то необхідним є порівняння із середньогалузевими показниками. Оптимізацією процесу було б впровадження й внутрішньогалузевих порівнянь. Відтак, постає доцільність врахування галузевої приналежності позичальника, що надасть можливість визначити його стійкість до умов нестабільності та стресових ситуацій. Тому варто запровадити показник, який би визначав стійкість діяльності чи збуту від змін макроекономічних факторів.

Отже, оцінка на основі методу коефіцієнтів не дозволяє в повній мірі визначити кредитоспроможність позичальника, адже можливий варіант, коли значення одних коефіцієнтів відповідатимуть нормативним показникам, а інші - ні. Відтак, необхідне обов'язкове застосування аналітичного механізму, впровадження певних правил та нормативів для кредитних менеджерів коректування тих чи інших статей балансу підприємства для можливості внесення поправок, застосування ймовірного моделювання.

Таким чином, визначення рейтингу та оцінка дефолту виступають базовими компонентами в системі управління індивідуальним кредитним ризиком, а сам комплексний аналіз позичальника повинен ґрунтуватись на аналізі як кількісних так і якісних показників, а також обов'язково містити оцінку бізнес-середовища функціонування та конкурентної позиції.

З метою систематизації процесу оцінки позичальника, НБУ було вдосконалено її методику через впровадження Положення 231 [7], що

вступив в дію з січня 2012 р. Не заперечуючи безспірну важливість зазначеного документу та суттєві доопрацювання в порівнянні із Положенням 279 (поділ корпоративних клієнтів на великий, середній та малий бізнес, визначення економічної діяльності та галузевої приналежності, розширення класифікаційної основи ранжування кредиту позичальника за категорією якості для юридичної особи та зменшення її для фізичної особи тощо), відмітимо, що воно містить і деякі недоліки, зокрема:

- відсутні коефіцієнти фінансового левериджу (розраховується як співвідношення довгострокового позикового капіталу і власного капіталу, характеризує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань) та тих, що характеризують чисті грошові потоки;

- частка врахування суб'єктивних факторів (якісна оцінка) передбачена в розмірі 30%, що збільшує суб'єктивність оцінювання банком позичальника;

- не визначено механізму переведення якісних показників у кількісні значення;

- орієнтація на середньогалузеві значення показників, що є досить узагальненими, та не дають можливості врахування специфіки діяльності позичальника;

- не враховуються нові види та сфери діяльності позичальника та методи їх оцінки, не визначена методика оцінки ризику споріднених позичальників, кредитування яких є досить ризикованою для банку.

Зазначимо, що в даному Положенні методика аналізу кредитоспроможності позичальника була б значно ефективнішою, якби передбачала в процесі моніторингу та контролю виявлення індикаторів можливості переходу кредиту в розряд проблемних та містила настанови щодо превентивності заходів для недопущення такої ситуації. Аналіз фінансового стану також не враховує різнобічність здійснюваної підприємством діяльності, тобто спеціалізації на різних видах виробництва та часток, які вони займають в бізнесі позичальника. Тому, на наш погляд, доцільно було б здійснювати аналіз показників диверсифікації продукції,

стійкості до змін зовнішніх факторів тощо, що б надало можливість якісніше оцінити позичальника із врахуванням специфіки його роботи. Саме тому, необхідно запровадити додаткову оціночну методику та передбачити можливість використання індивідуальних критеріїв оцінки підприємств, діяльність яких є специфічною чи нестандартною. Наприклад, якщо позичальник здійснює діяльність в галузі високоінформаційних чи високоінтелектуальних технологій або продукція вимагає значних технологічних затрат, то додатково слід було б оцінити його стійкість до змін в технологія, тощо. Використання методик, що наділені зазначеними вище недоліками не сприяють об'єктивності оцінки та обґрунтованості рішення щодо можливості видачі кредиту, що, відповідно, може вплинути на підвищення ризиковості кредитних операцій та питому вагу проблемних кредитів.

Таким чином, при аналізі кредитоспроможності позичальника важливо враховувати не лише надану ним інформацію про свою діяльність, а й галузеві, макроекономічні дані, особливості банківського кредитного продукту. Оскільки аналіз кредитоспроможності є одним із основних етапів кредитування, від ретельності та якості здійснення якого залежатиме своєчасність повернення кредиту, то проблема побудови якісної моделі оцінки кредитоспроможності позичальника є досить актуальною, оскільки деякі банки не враховують якісних характеристик (що нівелює особливості та специфіку функціонування позичальника), надаючи перевагу оцінці фінансового стану, інші – навпаки, узагальнюють розділи аналізу, що не дає можливості адекватно оцінити характер діяльності підприємства.

Із врахуванням вищезазначеного, пропонуємо комплексну методику оцінки кредитоспроможності позичальника, яка на основі фінансових коефіцієнтів надасть змогу врахувати не лише фінансовий стан, але й якісні показники діяльності підприємства, таких як менеджмент, структуру власників, специфіку кредитного продукту, галузеву приналежність (рис. 5).

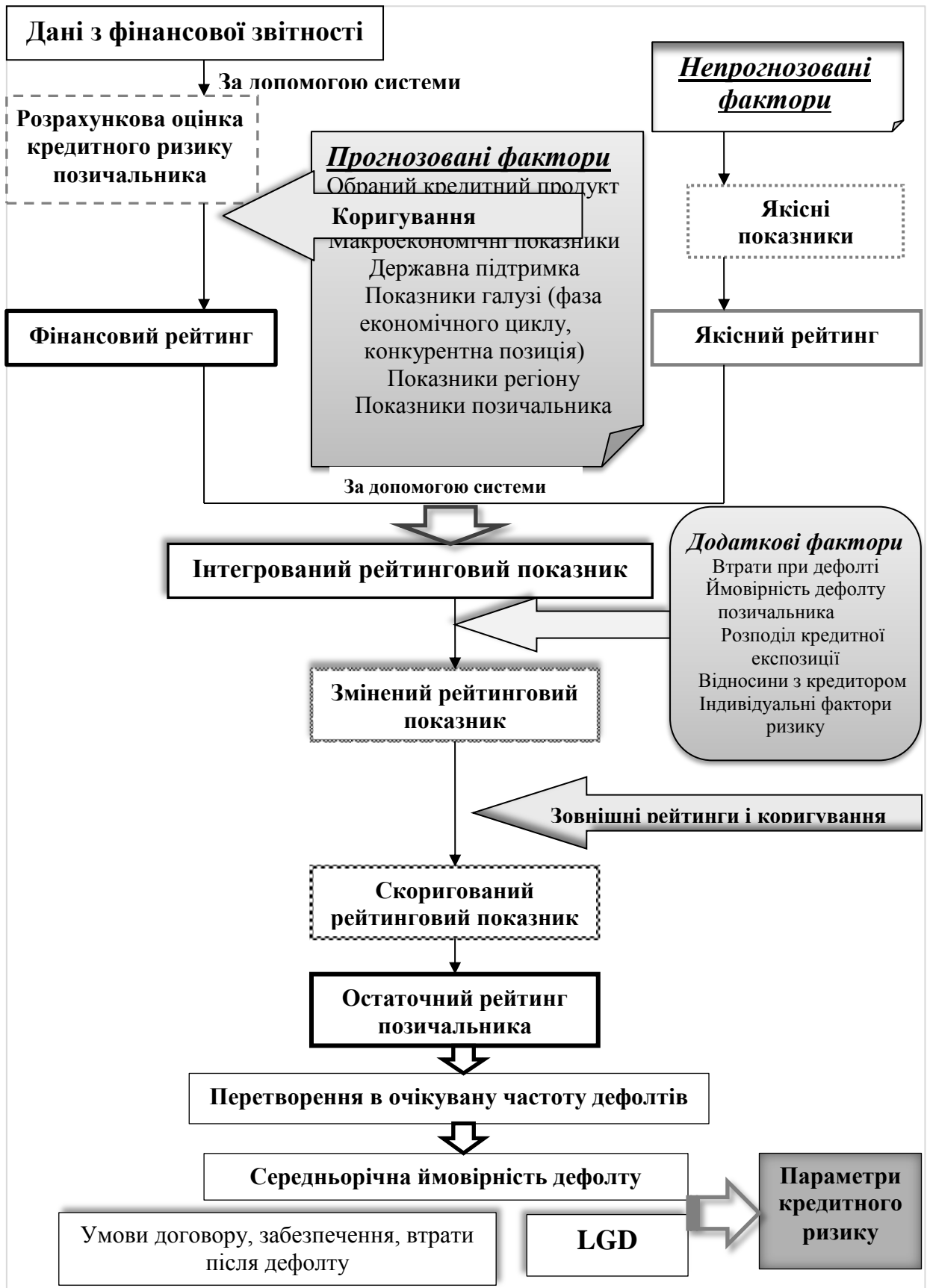

Рис. 5. Методика оцінки кредитоспроможності позичальника.

Висновки. Таким чином, в ході нашого дослідження, можемо зробити висновок щодо обґрунтованості запропонованої методики оцінки

кредитоспроможності корпоративного позичальника. Проте, в постійно змінних, динамічних умовах функціонування як банку так і його клієнтів, її доцільно вдосконалювати із врахуванням нових факторів та чинників, що впливають на їх діяльність. Також ми визначили, що для банківської установи, в процесі оцінки кредитного ризику при роботі із корпоративними клієнтами, важливу роль повинен відігравати не так фінансовий стан позичальника як його фінансова стійкість, яка передбачає можливість генерувати грошові потоки для погашення кредитних коштів. Саме на даний аспект будуть спрямовані наші подальші наукові дослідження.

Список літератури

1. Мария Качаева. Рейтинг заемщика как отражение модели оценки кредитного риска // «Банковское обозрение». - №10. – 2010. – С. 21-33.
2. Олег Терещенко. Нові підходи до оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб // Вісник НБУ. – №1. – 2012. - С. 26-30.
3. Д.Г. Петросян. Корпоративное кредитование в отечественной банковской систем в условиях финансового кризиса // Экономические науки. - №8(69). - 2010. – С. 16-20.
4. Чуб О.О. Банки в глобальній економіці: монографія. - К.: КНЕУ, 2009. - 340 с.
5. <http://www.bank.gov.ua> - офіційний сайт НБУ.
6. <http://www.rurik.com.ua/> - офіційний сайт національного рейтингового агентства «Рюрик».
7. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0231-12>